

проектів, метод «Storyline», симуляції та ділові ігри, кейс-метод і дискусійні технології. Для їх впровадження рекомендовано використання сучасних засобів, таких як автентичні матеріали, цифрові інструменти, інтерактивні дошки та мультимедійні ресурси, що сприяють інтерактивній взаємодії та гейміфікації. Системне застосування технології CLIL у позакласній роботі дозволяє поєднувати мовну практику з оволодінням предметним змістом, що природно підвищує рівень іншомовної комунікативної компетентності та зміцнює міжпредметні зв'язки, а також сприяє формуванню ключових компетентностей, навичок критичного мислення, міжкультурної обізнаності та співпраці. Запропонована модель забезпечує цілісний, науково обґрунтований підхід до організації позакласних заходів. Перспективи подальших наукових розвідок полягають у дослідженні труднощів, що виникають під час впровадження, та розробці цілісної методики організації позакласної роботи з англійської мови із застосуванням CLIL на засадах інтерактивного навчання в умовах профільної школи.

Ключові слова: позакласна робота, англійська мова, CLIL, інтерактивне навчання, міжпредметна інтеграція, комунікативна компетентність, міжкультурна компетентність, позакласні заходи, старші класи, профільна школа, заклади загальної середньої освіти.

УДК 373.3.015.31:7

Олександр Руденко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-0368-6445

DOI 10.24139/2312-5993/2025.05/126-141

ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ВЧИТЕЛЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ: КРЕАТИВНІСТЬ, МОТИВАЦІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ

Метою статті є теоретичне обґрунтування та визначення практичних шляхів розвитку творчого потенціалу школярів засобами мистецтва через впровадження методів імпровізації та діяльнісного підходу в контексті завдань Нової української школи. У статті запропоновано розглядати сучасний урок мистецтва не як процес трансляції інформації, а як простір для креативної взаємодії, де вчитель виступає фасилітатором, а учень — активним суб'єктом творчості. Автором розроблено алгоритм впровадження імпровізації, що включає етапи наслідування, варіювання та створення власного художнього образу. Результатом дослідження є визначення психолого-педагогічних умов, необхідних для ефективного навчання: формування стійкої внутрішньої мотивації, майстерне управління увагою дітей та використання ігрових форм роботи. Обґрунтовано доцільність застосування проблемно-пошукових методів для досягнення ефекту «дидактичного резонансу» — стану максимальної емоційної та інтелектуальної єдності вчителя й учнів. Окремо підкреслено роль національного мистецтва як інструменту формування культурної ідентичності та психологічної стійкості дітей в умовах сьогодення. Висновки та перспективи можуть бути використані для вдосконалення методики викладання інтегрованого курсу «Мистецтво». Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на розробку конкретних методичних кейсів для організації творчої діяльності в умовах змішаного та дистанційного навчання.

Ключові слова: творчий потенціал, мистецька освіта, імпровізація, діяльнісний підхід, педагогічна творчість, Нова українська школа, навчальна мотивація, дидактичний резонанс, національна ідентичність.

Постановка проблеми. Як і будь-яка фундаментальна наукова дисципліна, дидактика функціонує як цілісна, багаторівнева система, центральним елементом якої виступає навчальний процес у єдності з його результативністю. У сучасній педагогічній науці освітній процес розглядається не лінійно, а як складна, відкрита структура, що охоплює значну кількість взаємопов'язаних компонентів — цільових, змістових, операційних та контрольних-регулювальних. Усі ці елементи згуртовані навколо ключової осі: суб'єкт-суб'єктної взаємодії між педагогом і учнями.

В умовах реформування національної системи освіти та впровадження концепції Нової української школи (НУШ) ця взаємодія набуває нових сенсів. Головне завдання сучасного вчителя трансформується: від функції транслятора готових істин до ролі фасилітатора, що формує всебічно розвинену особистість. Це передбачає не лише передачу фундаментальних академічних знань, але й активний розвиток дивергентного, подекуди нестандартного мислення, заохочення позитивного емоційного сприйняття реальності та надання інструментарію для практичного застосування набутих компетенцій. Сьогодні українська освіта стикається з екзистенційними викликами. В умовах воєнного стану та перманентного стресу школа стає осередком не лише когнітивного розвитку, а й психологічної стабілізації. Сучасний світ вимагає від випускника не енциклопедичної пам'яті, а здатності швидко адаптуватися, креативно мислити та знаходити нестандартні рішення в умовах невизначеності. Саме розвиток здатності до самостійного та творчого мислення дозволить майбутнім громадянам не лише знайти своє місце у суспільстві, а й досягти високої якості життя.

Однак, попри декларування компетентнісного підходу, в реальній шкільній практиці часто зберігається інерція традиційної «знаннєвої» парадигми. Спостерігається суперечність між соціальним замовленням на творчу, ініціативну особистість та застарілими методами викладання, що орієнтовані на репродуктивне відтворення інформації. Особливо гостро ця проблема постає в початковій школі, яка є фундаментом для формування вміння вчитися (*learning to learn*).

Дослідження підтверджують, що лише формуючи в учнів з раннього віку незалежне мислення та сприяючи розвитку комунікативних навичок, можна здійснити якісний прорив в освіті. Це дозволить піднятися на новий рівень міжпредметної інтеграції, де знання нерозривно пов'язані з процесами самовизначення та національної самоідентифікації. Такі знання, пропущені через емоційний досвід та практичну дію, закарбовуються в пам'яті надовго та стають основою для прийняття рішень у складних життєвих ситуаціях. У цьому контексті особливого значення набуває мистецька освіта. Вона володіє унікальним потенціалом впливу на емоційний інтелект та творчі здібності дитини. Проте часто уроки мистецтва сприймаються як другорядні, а викладання зводиться до формального ознайомлення з творами. Втрачається практичний, діяльнісний аспект — творення музики, образу чи руху «тут і зараз».

Саме тому актуалізується необхідність переконати сучасного вчителя в доцільності зміщення акценту з простого запам'ятовування фактів про мистецтво на оволодіння інструментами творчості, зокрема імпровізацією. Потребує теоретичного обґрунтування та практичної розробки проблема впровадження діяльнісного підходу, де учень виступає не глядачем, а творцем, а вчитель володіє мистецтвом педагогічної імпровізації для утримання уваги та мотивації покоління сучасних дітей.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема модернізації початкової освіти та пошуку ефективних механізмів розвитку творчого потенціалу учнів перебуває у центрі уваги сучасного наукового дискурсу, особливо в контексті впровадження концепції Нової української школи. Питання трансформації дидактичних підходів від репродуктивних до креативно-діяльнісних висвітлено у фундаментальних працях провідних вітчизняних учених — О. Савченко, Н. Бібік, О. Пометун. Дослідники наголошують, що сучасна дидактика має базуватися на суб'єкт-суб'єктній взаємодії та формуванні ключових компетентностей.

Специфіку мистецької освіти та її вплив на емоційно-ціннісну сферу особистості ґрунтовно проаналізовано у доробку Г. Падалки, О. Рудницької, Л. Масол. Зокрема, О. Рудницька розглядала мистецтво як інструмент педагогічного впливу, а Л. Масол розробила методику інтегрованого навчання, що є вкрай актуальним для початкової ланки.

Питання застосування інтерактивних технологій та ігрових методів у навчальному процесі розкрито в роботах О. Комар.

Вагоме значення для дослідження мають класичні праці Дж. Дьюї, який обґрунтував концепцію прагматизму та принцип «навчання через дію», а також спадщина українських класиків — В. Сухомлинського, С. Русової та Г. Ващенка. Софія Русова, зокрема, наполягала на використанні національного мистецтва як основи виховання, а Г. Ващенко обґрунтовував виховний ідеал через призму національних цінностей.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та визначити практичні шляхи розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами мистецтва через впровадження методів імпровізації та діяльнісного підходу.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та об'єктивного висвітлення порушеної проблеми застосовано комплекс взаємопов'язаних методів.

Групу теоретичних методів склали: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення філософської, психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури. Це дозволило з'ясувати стан розробленості проблеми, уточнити сутність ключових категорій («творчий потенціал», «дидактичний резонанс», «педагогічна імпровізація») та обґрунтувати необхідність переходу від знанневої до діяльнісної парадигми навчання. Історико-педагогічний аналіз використано для осмислення поглядів класиків педагогіки (Дж. Дьюї, А. Макаренка, В. Сухомлинського) у контексті сучасних викликів НУШ.

До емпіричних методів увійшли: педагогічне спостереження (пряме та опосередковане) за навчально-виховним процесом на уроках мистецтва в початковій школі для вивчення особливостей уваги та емоційного відгуку молодших школярів; аналіз навчально-методичного забезпечення (зокрема підручників для 4-го класу) для оцінки їхнього творчого потенціалу. Метод узагальнення педагогічного досвіду застосовано для відбору найефективніших практик ігрової взаємодії та формулювання рекомендацій щодо впровадження методу імпровізації в освітню практику.

Виклад основного матеріалу. У сучасному науковому дискурсі освітній процес розглядається не лінійно, а як динамічна, синергетична структура, що охоплює значну кількість взаємопов'язаних компонентів — цільових, змістових, операційних та контрольних-регулювальних. Усі вони

згуртовані навколо ключової осі: суб'єкт-суб'єктної взаємодії між педагогом і учнями. Проте, якщо класична дидактика фокусувалася на трансляції знань, то сучасна вимагає ґрунтовного переосмислення цієї взаємодії.

Головне завдання сучасного вчителя трансформується з ретранслятора інформації у фасилітатора розвитку. Його мета — формувати всебічно розвинену особистість, яка володіє не лише сумою енциклопедичних фактів, а й компетентностями XXI століття. Це означає передавати фундаментальні знання таким чином, щоб активно розвивати творче, дивергентне та подекуди нестандартне мислення. Сучасний український вчитель повинен заохочувати позитивне емоційне сприйняття реальності, що є критично важливим для психічного здоров'я дитини, та надавати широкий спектр варіантів щодо практичного застосування отриманих знань у реальному житті.

На сьогоднішній день вчитель має у своєму розпорядженні потужний арсенал засобів для трансформації не лише змісту окремого уроку, а й архітектури викладання предмету в цілому. Спираючись як на перевірені часом традиційні методики, так і на інноваційні інтерактивні технології, наставник вибудовує індивідуальну траєкторію навчання класу. Креативний вчитель здатен не лише впроваджувати авторські підходи для забезпечення якісного засвоєння знань, а й формувати в учнів особливий тип когнітивної діяльності, що вирізняється гнучкістю, адаптивністю та креативністю. Саме розвиток здатності до критичного мислення та творчого підходу до вирішення проблем дасть змогу майбутнім особистостям не лише знайти своє місце у висококонкурентному сучасному суспільстві, а й досягти високого рівня життєвої якості, реалізувавши свій внутрішній потенціал. Численні психолого-педагогічні дослідження підтверджують, що лише формуючи в учнів з раннього віку (зокрема, з періоду початкової школи) незалежне мислення та сприяючи розвитку комунікативних навичок, можна здійснити якісний прорив у національній системі освіти. Це дозволить піднятися на новий рівень міжпредметної інтеграції, де знання не існують ізольовано, а нерозривно пов'язані з процесами самовизначення та самореалізації особистості. Знання, здобуті через призму власного досвіду та творчого пошуку, закарбовуються в пам'яті надовго.

Саме тому виникає нагальна потреба переконати сучасного вчителя — незалежно від його предметної спеціалізації, чи то фізика, чи мистецтво — в необхідності зміщення акценту з репродуктивного

запам'ятовування фактів (що в традиційній парадигмі вважається результатом знання) на оволодіння інструментами пізнання. Учень має навчитися самостійно здобувати інформацію, аналізувати її та перетворювати на знання. Йдеться про формування вмінь, які сприятимуть розвитку внутрішнього бажання самостійно вирішувати завдання. Саме ці вміння розвиватимуть природні здібності, формуватимуть навички самоорганізації та тайм-менеджменту, що значно покращить успішність та стане потужним стимулом для особистісного зростання учнів.

Досягнення цієї амбітної мети потребує впровадження саме нових методів навчання, що базуються на діяльнісному підході. Одним із таких підходів є гармонійне поєднання енергійного практичного методу з творчими практиками. Сучасні дидактичні дослідження вказують, що практичний підхід — це не просто виконання вправ. Він передбачає активну діяльність особистості, спрямовану на глибоке усвідомлення та інтерналізацію (привласнення) певних знань і навичок. Іншими словами, поняття «практичний» у сучасному розумінні охоплює складні процеси усвідомлення мети, планування та цілеспрямованої дії. Важливо зазначити, що ця діяльність може реалізовуватися як у фізичному просторі (рух, танець, створення малюнка, гра на інструменті), так і в межах психічних уявлень (ментальне моделювання, уявна творчість, внутрішній слух) (Падалка, 2008, с. 67).

Історико-педагогічний аналіз свідчить, що сучасну концепцію «навчання через діяльність» (*learning by doing*) ще на початку ХХ століття обґрунтував і запропонував американський філософ та педагог Джон Дьюї. Його ідеї сьогодні набувають нового звучання в контексті реформи Нової української школи. Важливими принципами його освітньої моделі були: вільна творча активність на основі різних форм співпраці (кооперативне навчання), врахування безпосередніх інтересів учнів та розвиток здатності самостійно здобувати знання через подолання певних труднощів, спеціально змодельованих педагогом.

Важливим елементом прагматичного підходу Дж. Дьюї було не лише вміння розв'язати створену вчителем «проблемну ситуацію», а й здатність учня рефлексувати, аргументовано відстоювати власну точку зору перед вчителем та іншими учнями. Такий підхід радикально змінює ставлення дитини до школи: навчання набуває особистісної значущості для кожного окремо взятого учня, адже воно вирішує його актуальні пізнавальні запити.

Важливо вміти організувати освітній процес таким чином, щоб забезпечити постійний, незгасаючий інтерес школярів. Це є одним із найскладніших завдань, адже ключовим викликом сучасної освіти є формування не лише суми знань, а й стійкого уміння та бажання навчатися впродовж усього життя (*lifelong learning*), а також навичок ефективної роботи в команді. Така методика принципово не орієнтована на передавання знань у готовому, «рафінованому» вигляді. Вона покликана допомогти молодшим школярам навчитися вчитися — оволодіти метакогнітивними навичками, що й має стати головною метою початкової освіти.

Важливим завданням сучасного українського вчителя є інклюзивність у широкому розумінні — залучення кожного учня, без винятку, до активного навчального процесу. Це вимагає від педагога якісного формування вмінь і знань, необхідних для подальшого практичного застосування отриманого матеріалу в реальних життєвих ситуаціях, від побутових до професійних. Ефективне впровадження практичного підходу потребує наявності низки сприятливих факторів, серед яких особливу роль відіграють ціннісні орієнтири. Набуті в молодшому віці цінності часто залишаються незмінними протягом подальшого навчання та трудової діяльності. До них належать гуманістична спрямованість виховання, усвідомлення значущості мистецтва як інструменту пізнання світу, а також активне залучення учнів саме до вміння самостійно організувати власну творчу діяльність, що є запорукою суб'єктності дитини.

Педагогічний процес неможливий без урахування глибинних психологічних механізмів. Одним із ключових чинників успішного навчання є формування позитивної внутрішньої мотивації. Мотиви виступають тим внутрішнім спонукальним фактором, енергетичним ресурсом, який запускає механізм пізнання. Такий фактор визначає вектор спрямованості діяльності учня. Основна функція мотиву — надання особистісного смислу та значущості тим життєвим обставинам і навчальним завданням, до яких прагне особистість.

Мотиви молодших школярів є поліморфними і можуть проявлятися у різних формах: безпосередньому інтересі до предмету, бажанні отримати схвалення (соціальний мотив), емпатії до героїв творів мистецтва тощо. Мотивація ж є динамічним процесом, у результаті якого будь-яка зовнішня діяльність набуває особистісної значущості. Це, своєю чергою, сприяє формуванню стійкого

пізнавального інтересу до розв'язання проблемних ситуацій. Саме мотиви та мотивація є тією внутрішньою рушійною силою, що визначає людські вчинки та забезпечує вольову регуляцію навчання.

Поряд із мотивацією, одним з найважливіших чинників ефективності саме практичного підходу є увага. У психології учня саме увага (особливо мимовільна, а згодом — довільна) відіграє ключову роль у всіх головних психічних процесах та видах навчальної діяльності. Специфіка сучасних дітей, які зростають в умовах цифрового перенасичення, полягає у фрагментарності уваги («кліпове мислення»). Тому здатність вчителя керувати увагою через зміну видів діяльності та емоційні стимули стає професійною необхідністю.

Серед інших факторів, що визначають успішність навчання в межах діяльнісного підходу, можна виокремити такі:

- Цілепокладання: здатність чітко окреслити кінцеву навчальну мету та повне усвідомлення учнями того, що саме необхідно засвоїти і для чого.

- Операційна активність: виконання необхідних дій (розумових чи фізичних) для набуття нових знань; пасивне споглядання не дає результату.

- Трансфер знань: опанування таких прийомів, які дозволяють свідомо застосовувати отримані знання на практиці в нових умовах.

- Саморегуляція: розвиток навичок самоконтролю та самооцінки як під час занять, так і в позаурочний час.

Вагомий, а іноді й вирішальний вплив на результативність освітнього процесу має особистість вчителя. Емоційна зараженість, захопленість учителя своєю справою та предметом, який він викладає, майже завжди передається учням через механізми емпатії. Це можна пояснити і тим, що школярі, особливо в молодшому віці, значною мірою наслідують поведінку вчителя. Він виступає для них рольовою моделлю не лише під час уроків, а і в подальшій позаурочній діяльності. Процес імітації відбувається як на свідомому, так і на підсвідомому рівнях. Найбільше це стосується учнів середнього та молодшого віку, де підсвідоме копіювання значущого дорослого (вчителя) відбувається найсильніше завдяки особливостям біологічної поведінки людини та роботі дзеркальних нейронів мозку.

Тому для успішного навчання важливими є не лише ґрунтовні фахові знання вчителя (*hard skills*), а й його «*soft skills*» — вміння

вибудовувати ефективну комунікацію з учнями, володіння голосом, жестом, мімікою, щоб максимально довго тримати їх увагу та довіру.

В історії педагогіки існують різні, часто полярні підходи до вибору оптимального стилю взаємодії між учителем та учнями. Одні дослідники та практики відстоюють ліберальну, «м'яку» модель спілкування. Це передбачає створення максимально комфортного середовища, мінімізацію стресових ситуацій, відмову від поняття «вимога» та повне виключення елементів осуду чи примусу. Інші, навпаки, вважають, що найбільшого авторитету та результатів досягають вчителі авторитарного типу, які вимагають від учнів максимальної віддачі, а в разі невиконання вимог застосовують суворі методи впливу, зокрема незадовільні оцінки, різку критику або адміністративний тиск через батьків.

Однак аналіз практики свідчить, що обидва підходи є крайнощами, які в чистому вигляді не можуть бути ефективною моделлю навчання. Лібералізм часто призводить до дезорганізації, а авторитаризм — до психологічного травмування та втрати ініціативи. Учні в процесі навчання формують власні поведінкові стратегії, і ці крайнощі не можуть слугувати належним взірцем для наслідування. Видатний педагог А. С. Макаренко наголошував на необхідності діалектичного поєднання високих вимог з глибокою повагою до учня (Рудницька, 2005, с. 112). Його формула «якнайбільше вимоги до людини і якнайбільше поваги до неї» залишається актуальною. Саме така гармонія дозволяє уникнути небезпечних перекосів у виховному процесі, створюючи атмосферу партнерства та взаємної відповідальності.

Сучасні педагогічні рішення мають бути гнучкими та враховувати конкретний контекст, психологічний стан класу і специфіку кожної ситуації. Тому на перший план виходить постать креативного учителя. Такий вчитель є взірцем особистості, яка здатна творчо підходити до розв'язання проблем, майстерно володіє зрозумілим, образним словом і не боїться творчо експериментувати, імпровізувати заради досягнення позитивних результатів.

Важно усвідомити, що сучасному українському освітньому просторі як ніколи актуальним стає визначення «педагогічна творчість». Адже саме мистецтво педагогічної творчості полягає у здатності приймати ефективні, етично виважені та методично правильні рішення відповідно до конкретних обставин, що постійно змінюються. Майже завжди творчість, особливо мистецька, сприяє виникненню чогось принципово нового,

нерідко оригінального та завжди унікального. Мистецьке навчання володіє потужним потенціалом індивідуалізації — воно робить кожну дитину надзвичайно особливою та неповторною, розкриваючи її прихований потенціал.

Аналізуючи роботи видатних вчених у сфері освіти та психології творчості, можна виокремити такі надзвичайно важливі якості творчої особистості, як високий емоційний інтелект, обдарованість та креативність (здатність продукувати нові ідеї). Такі особистості відкрито висловлюють свої думки й почуття, вони толерантні до невизначеності, завжди готові не лише здобувати новий досвід і знання, а й ділитися ними, передавати їх іншим. Така постійна готовність до обміну досвідом тісно пов'язана з розвитком вміння самостійно аналізувати задачі та оточуючий світ, що, у свою чергу, відіграє ключову роль у динаміці творчого процесу. Саме тому вміння творчо мислити є не просто бажаною, а необхідною складовою, яку слід наполегливо розвивати в освітньому процесі з перших днів перебування дитини в школі.

В сьогоденних складних умовах воєнного стану та економічної нестабільності, на превеликий жаль, у навчальному процесі іноді необґрунтовано обмежують сферу творчості, вважаючи її другорядною порівняно з точними науками. Найчастіше в розкладі залишаються тільки окремі гуманітарні предмети, такі як література чи інтегрований курс «Мистецтво». Тенденція до інтеграції — поєднання в одному предметі таких напрямків як музика, хореографічне мистецтво, театральне мистецтво, образотворче мистецтво — дозволяє ущільнити програму та показати цілісність культури. Проте разом з тим, існує ризик поверхневого вивчення дисциплін. Втрачається можливість більш всебічного, глибокого розвитку дитини, її здатності набувати знання саме на основі національних здобутків. При скороченні годин на мистецтво дещо втрачається усвідомлення приналежності до українського етносу, що є неприпустимим в умовах боротьби за національну ідентичність.

Водночас важливо розуміти межу між справжнім творчим підходом і педагогічним дилетантизмом — відсутністю систематичного викладання, коли вчитель ігнорує напрацьовані методичні засади та вважає за можливе проводити заняття довільним, хаотичним чином. Творчий підхід не може виключати науково обґрунтованих педагогічних принципів (систематичності, послідовності, доступності), адже саме їх гармонійне поєднання з інноваційними методами забезпечує ефективний навчальний процес.

Сучасний український вчитель, незалежно від спеціалізації — чи то предметів естетичного циклу, чи природничо-математичних, — відіграє ключову роль у розвитку творчого потенціалу учня. Це має проявлятися не лише в методах навчання, а й у культурі поведінки, стилі комунікації та моделюванні взаємодії між учнями. В умовах важкого військового сьогодення надзвичайно важливо навчитися ефективно співпрацювати, демонструючи толерантність, взаємоповагу, емпатію та терпимість. Саме ці риси, притаманні творчій, духовно багатій особистості, формують основу загальної культури та визначають поведінкові моделі майбутнього українського суспільства.

В сучасному світі недостатньо просто вміти визначати певні явища чи знати дати — важливо розуміти їхню сутність, причинно-наслідкові зв'язки і, що ще важливіше, знаходити шляхи їх практичного вирішення. Сьогодні, як ніколи, необхідно посилювати роль творчих і мистецьких напрямів у загальноосвітній школі, надаючи вчителям більше можливостей для самостійного інтерпретування сучасних подій мовою мистецтва. Творча педагогіка передбачає передусім здатність самостійно мислити, аналізувати різні погляди, а також створювати демократичні умови, за яких кожен учень матиме змогу вільно висловити власну думку та аргументовано її обґрунтувати.

Розвиток саме творчого потенціалу необхідно будувати системно, з урахуванням вікової етапності навчання (від початкової до старшої школи). Наразі дедалі більше поширюється науково обґрунтована думка, що творчість слід цілеспрямовано розвивати з перших років навчання, не чекаючи «дозрівання». Для цього доцільно застосовувати різні методики, які залучають учнів до активної ігрової, дискусійної та рефлексивної діяльності. Саме такі інтерактивні підходи допомагають молодшому школяреві самостійно знаходити рішення, що відповідають його особистісним особливостям та індивідуальному стилю мислення. Командна робота в класі (робота в малих групах, парах) відкриває широкі можливості для організації творчої діяльності. Взаємодіючи в колективі, кожен учень має змогу демонструвати власні знання, уточнювати результати, отримувати миттєвий зворотний зв'язок від інших учасників та вчителя (Burnard, 2012, с. 101).

У початковій школі неможливо обійтися без ігрових ситуацій (гейміфікації). Використання ігрового підходу сприяє розвитку уваги, зниженню тривожності та підтриманню інтересу до навчального завдання протягом максимально тривалого часу. Гра перетворює

рутинну працю на пригоду, що спрощує засвоєння навіть складного теоретичного матеріалу. Вміння вчителя обирати оптимальні методи навчання для конкретної теми є запорукою ефективного освітнього процесу.

Стратегія управління та самоуправління процесом засвоєння знань має значний вплив на загальний рівень навчальних досягнень. Тому вчителю важливо володіти палітрою основних методик передачі знань. Наприклад, у певних ситуаціях ефективним є активне керування процесом запам'ятовування виключно нової інформації (пояснювально-ілюстративний метод), коли вчитель самостійно структурує матеріал і розкриває його зміст. Такий підхід ґрунтується на пояснювальних методах, де пріоритетними є логічність, чітка подача теоретичного матеріалу та його демонстрація на цікавих додаткових ілюстраціях (візуалізація).

Є й інший, діаметрально протилежний підхід, за якого засвоєння нового матеріалу ґрунтується на використанні евристичних, проблемно-пошукових методів навчання. Тобто, вчитель свідомо створює проблемну ситуацію (когнітивний дисонанс), окреслює суть проблеми, висуває певні гіпотези та заохочує учнів до обговорення та самостійного пошуку істини. Кінцевим результатом такої діяльності є вибір оптимального рішення самими учнями. Якщо обраний вчителем методичний напрям правильний і відповідає рівню розвитку класу, виникає унікальне явище, відоме як «дидактичний резонанс». Це відбувається, коли педагогічні зусилля та діяльність вчителя гармонійно поєднуються, входять у резонанс з інтелектуальною та емоційною діяльністю учнів. Це в разі підвищує коефіцієнт корисної дії навчального процесу.

Важливо глибоко усвідомлювати, яким саме чином необхідно розвивати творчий потенціал учнів молодших класів, адже саме їхнє креативне, безпосереднє сприйняття світу стане основою для формування загальної культури особистості. Творчий підхід дасть змогу максимально залучити молодших школярів до різних видів діяльності: трудової (створення реквізиту), ігрової (рольові ігри), образотворчої (малювання музики), хореографічної (пластичне інтонування), музичної тощо. Саме на таких поліхудожніх заняттях одночасно задіяні різні органи чуття: слух, зір, кінестетика (дотик, рух). Наприклад, під час інтегрованих занять з малювання та музики учні сприймають яскраві художні та музичні образи синкретично. Якщо вчитель не просто сухо

подає інформацію, а наповнює її емоційним змістом, використовує метафори і відтіняє почуттями, вона засвоюється значно глибше й зберігається в довготривалій пам'яті більш тривалий час. Саме тому формування стійкої потреби в постійному спілкуванні з мистецтвом сприяє розвитку розуміння загального інтелектуального рівня учнів та їхнього емоційного інтелекту.

Будь-яка мистецька творчість — це діяльність, яка за своєю суттю є протилежністю шаблонній, монотонній роботі. Найяскравіше це проявляється на уроках мистецтва, де панує дух свободи. Одним із засобів до розуміння цього феномену є той факт, що музична творчість тісно пов'язана з накопиченням та переосмисленням життєвого досвіду. Коли певна життєва ситуація (радість, сум, героїзм) викликає емоційний відгук у слухача через музику, вона набуває для нього особливого значення та стає цікавою. Однак це глибоке рефлексивне сприйняття стосується переважно учнів більш старшого віку. Тому перед методикою постає нагальне питання пошуку адаптованих прийомів розвитку творчих здібностей засобами уроку мистецтва саме в учнів молодших класів.

Важко переоцінити значення національного мистецтва серед шкільних дисциплін, адже воно формує світогляд, патріотичні переконання та естетичний смак. Як влучно зазначав видатний український педагог, публіцист, письменник та поет В. О. Сухомлинський, що музичне виховання — це не просто навчання майбутнього музиканта, а насамперед виховання Людини. Література, музичне мистецтво, образотворче мистецтво, хореографія постійно задіяні у процесі навчання молодших школярів як інструменти олюднення. Це зумовлено спільною естетичною спрямованістю різних видів мистецтва, адже кожен із них у той чи інший спосіб розповідає про культурне життя нації, її код. Філософ Флоренський зазначав: «Попри суттєві відмінності, мистецтва мають спільне коріння, і що уважніше їх досліджувати, то більш очевидно стає їхня єдність».

На нашу думку, практичний розвиток творчої діяльності слід починати з формування навичок імпровізації. Саме імпровізація є тим першим, найдоступнішим шаблоном, з якого варто розпочинати навчання дітей творчості. Імпровізацію в школі слід розглядати у двох вимірах: як педагогічну технологію (майстерність вчителя) та як вид художньої діяльності учнів (Dewey, 1997, с. 18).

Розглянемо аспект педагогічної імпровізації. Це вищий пілотаж професійної майстерності, здатність миттєво реагувати на непередбачувані ситуації. Досить часто вчитель ретельно підбирає цікаві матеріали, пише детальний конспект, має безліч творчих задумів, але урок завершується, а учні так і залишаються байдужими до теми, емоційного контакту не відбулося. На прикінці уроку вони майже не реагують на запропоновані педагогом завдання та підсумки. Трапляються й зворотні ситуації, коли учні проявляють спонтанний інтерес, ставлять несподівані питання, самостійно знаходять відповіді, що відводить урок від плану, проте наприкінці заняття знання так і не засвоюються належним чином через відсутність структури.

Можна навести чимало прикладів, коли необхідне саме творче втручання «тут і зараз». Але досить згадати загальновідомі нюанси: навіть найдосвідченіші викладачі часто використовують обмежений набір ігрових вправ. Вправи здатні за лічені хвилини максимально активізувати весь клас, або, навпаки, виснажити дітей, якщо вони підібрані невчасно. Здавалося б, усе просто, проте часто трапляється, що та сама вправа, у тій же темі, з іншим класом (або в інший час доби), не дає бажаного ефекту. Причин багато, і кожен практикуючий педагог міг би доповнити цей перелік власними спостереженнями. Проблеми можуть стосуватися як внутрішнього стану самого вчителя (втома, вигорання), так і загального настрою класу, який, у свою чергу, залежить від різних факторів — від складності попередніх уроків (наприклад, контрольної з математики) до погодних умов чи сигналів повітряної тривоги.

Однак в усіх цих випадках незмінною залишається гостра потреба у вмінні вчителя творчо втручатися в ситуацію та миттєво змінювати хід уроку, відходячи від конспекту заради збереження суті навчання. Професійне вміння миттєво коригувати і власну поведінку, і план заняття загалом (педагогічна імпровізація) допоможе не лише налагодити втрачений контакт із дітьми, а й забезпечити їхню максимальну увагу. Як результат — підвищення зацікавленості учнів, поява блиску в очах, прагнення до самостійного виконання домашнього завдання та подальшого поглиблення знань на наступних уроках.

Опанувати навичку миттєво знаходити рішення для тримання уваги дітей — це досить складна задача, яка межує з акторським мистецтвом та психотерапією. Недостатньо лише теоретичних знань, які надають навіть найкращі сучасні вищі навчальні заклади. Потрібні

специфічні практичні вміння, які слід постійно вдосконалювати в процесі безпосереднього проведення занять. Проте виникає питання: з чого розпочати вчителю-початківцю? Як уже зазначалося, з розвитку власної здатності до імпровізації, адже саме внутрішня свобода та імпровізація є відправною точкою для ефективного творчого втручання в навчальний процес.

Щодо учнівської імпровізації, то вона є потужним методом розкриття творчого потенціалу. Вона не повинна бути хаотичною. Методика її впровадження має бути поступовою: від елементарного наслідування (відлуння ритму, повторення мелодії) до варіативності (зміни закінчення, динаміки) і, нарешті, до створення власного художнього продукту (ритмічного супроводу, мелодизації вірша, пластичної імпровізації). Саме в процесі імпровізації дитина перестає боятися помилки, адже в мистецтві «помилка» може стати початком нового художнього відкриття. Це формує сміливість мислення, яка є необхідною у будь-якій сфері діяльності людини майбутнього.

Висновки. Практичний та творчий підходи у навчанні становлять концептуальну основу сучасної початкової школи, забезпечуючи перехід від репродуктивного засвоєння знань до формування ключових компетентностей. У статті доведено, що ефективність освітнього процесу безпосередньо залежить від здатності вчителя інтегрувати наукові дидактичні методи з мистецтвом живого спілкування та педагогічною імпровізацією.

Визначено, що ключовими детермінантами успішної реалізації творчого потенціалу молодших школярів є наявність стійкої пізнавальної мотивації, майстерне управління увагою та активне залучення дітей до діяльнісних форм роботи. Особливої ваги набуває мистецька освіта, де використання проблемно-пошукових методів та імпровізації дозволяє досягти ефекту «дидактичного резонансу». Це сприяє не лише розвитку креативності, а й формуванню цілісної, національно свідомої особистості, готової до викликів майбутнього.

Подальші перспективи наукових розвідок полягають у розробці методичних кейсів для інтегрованих уроків мистецтва в умовах змішаного навчання. Особливої уваги потребує дослідження впливу імпровізаційних технік на зниження тривожності учнів та формування національної ідентичності в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

- Масол, Л. М., Гайдамака, О. В., Колос, О. М. (2021). *Мистецтво*. Київ : Генеза. (Masol, L. M., Haidamaka, O. V., Kolos, O. M. (2021). *Art*. Kyiv : Heneza.).
- Масол, Л. М. (2006). *Методика навчання мистецтва у початковій школі*. Харків : Веста : Ранок. (Masol, L. M. (2006). *Methods of teaching art in primary school*. Kharkiv : Vesta : Ranok).
- Падалка, Г. М. (2008). *Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін)*. Київ (Padalka, H. M. (2008). *Art pedagogy (Theory and methodology of teaching art disciplines)*. Kyiv).
- Рудницька, О. П. (2005). *Педагогіка: загальна та мистецька* : навч. посіб. Київ. (Rudnytska, O. P. (2005). *Pedagogy: general and artistic* : study guide. Kyiv).
- Савченко, О. Я. (2012). *Дидактика початкової школи* : підручник. Київ : Грамота. (Savchenko, O. Ya. (2012). *Didactics of primary school* : textbook. Kyiv : Hramota).
- Сухомлинський, В. О. (1977). *Серце віддаю дітям. Вибрані твори* : у 5 т. Київ : Рад. шк. Т. 3. (Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *I give my heart to children. Selected works* : in 5 vol. Kyiv : Rad. shk. Vol. 3).
- Bamford, A. (2006). *The Wow Factor: Global research compendium on the impact of the arts in education*. Berlin : Waxmann Verlag.
- Burnard, P. (2012). *Musical Creativities in Practice*. Oxford : Oxford University Press.
- Craft, A. (2005). *Creativity in Schools: Tensions and Dilemmas*. London : Routledge.
- Dewey, J. (1997). *Experience and Education*. New York : Touchstone.
- Robinson, K. (2011). *Out of Our Minds: Learning to be Creative*. Chichester : Capstone Publishing.

SUMMARY

Rudenko Oleksandr. Transformation of the Teacher's Role in the Modern Educational Space: Creativity, Motivation, and Activity.

The aim of the article is the theoretical substantiation and determination of practical ways to develop the creative potential of schoolchildren by means of art through the implementation of improvisation methods and the activity approach in the context of the New Ukrainian School tasks. The article proposes to consider the modern art lesson not as a process of information transmission, but as a space for creative interaction, where the teacher acts as a facilitator and the student as an active subject of creativity. The author has developed an algorithm for implementing improvisation, which includes the stages of imitation, variation, and the creation of one's own artistic image. The result of the study is the determination of the psychological and pedagogical conditions necessary for effective learning: the formation of stable internal motivation, skillful management of children's attention, and the use of game-based forms of work. The expediency of using problem-search methods to achieve the effect of "didactic resonance" – a state of maximum emotional and intellectual unity between the teacher and students – is substantiated. The role of national art as a tool for forming cultural identity and psychological resilience of children in current conditions is emphasized separately. The conclusions and perspectives can be used to improve the teaching methodology of the integrated course "Art". Further scientific research should be directed towards the development of specific methodological cases for organizing creative activity in conditions of blended and distance learning.

Key words: creative potential, art education, improvisation, activity approach, pedagogical creativity, New Ukrainian School, learning motivation, didactic resonance, national identity.